

спр. 322, арк. 273. 14. Соловьев З. П. Круг первой медицинской помощи / З. П. Соловьев. – М., 1927. – С. 24. 15. ГАРФ, ф. 9051, оп. 1, д. 43, л. 54. 16. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2529, арк. 32. 17. Литовченко Т. А. Військово-оборонна діяльність Українського товариства Червоного Хреста у 20-х роках ХХ сторіччя / Т. А. Литовченко // Збірник наукових праць. – 2 (39). – 2004. – С. 28–33. 18. Барсуков Н. И. Красный Крест и Красный Полумесяц / Н. И. Барсуков. – М., 1955. – С. 160. 19. Литовченко Т. А. Українське товариство Червоного Хреста за умов голодомору на Україні у 1932–1933 рр. / Т. А. Литовченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – 2004. – № 2 (26). – С. 156–164. 20. ГАРФ, ф. 9501, оп. 2, д. 22, л. 40. 21. ГАРФ, ф. 9501, оп. 2, д. 22, л. 1. 22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 9, спр. 122, арк. 7. 23. За санитарную оборону. – 1935. – № 8. – С. 26. 24. ЦДАГО України, ф. 7, оп. 1, спр. 1181, арк. 182. 25. Там само, спр. 1053, арк. 40. 26. Там само, спр. 1316, арк. 61. 27. Олімпіада медсестер // Червоний Хрест. – 1935. – № 7–8. – С. 9. 28. Об общественном военно-техническом экзамене комсомольцев и трудящейся молодежи Постановление ЦК ВЛКСМ, ВЦСПС, ЦС Осоавиахима, ЦС Автодора, президиума исполкома СОКК и КП и ВСФК // За санитарную оборону. – 1934. – № 5. – С. 1. 29. Певзнер А. Как организовать беседу о санитарно-оборонной работе / А. Певзнер // За санитарную оборону. – 1939. – № 9. – С. 15.

Оксана Грибан

СОЗДАНИЕ УКРАИНСКИМ КРАСНЫМ КРЕСТОМ СИСТЕМЫ САНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В 20-Е ГГ. ХХ В.

В статті на базі архівного і періодического матеріала проаналізовано формування Українським обществом Красного Креста в 1920-е гг. системы санитарного образования.

Ключевые слова: санитарное образование, Украинский Красный Крест, добровольное общество, кружок санитарных знаний, массовость.

CREATION BY UKRAINIAN RED CROSS OF THE SYSTEM OF SANITARY EDUCATION IN 20TH XX CENTURY

The article based on archival material and periodic analyzes of formation of Ukrainian Red Cross Society in the 1920s. of health education.

Key words: sanitary education, Ukrainian Red Cross, voluntarily societies, group of sanitary knowledge, mass.

УДК 94(477)“1921/1929”

Олександр Литвиненко

АГРОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМЕЛЬНИХ ОРГАНІВ УСРР В 1920-Х РР.

У статті охарактеризовано структуру апарату земельних органів УСРР, динаміку його кількісного і якісного складу, з'ясовано його роль у наданні агрономічної допомоги населенню.

Ключові слова: агрономія, аграрій, агрономічна діяльність, земельні органи, кваліфіковані кадри.

Історія виникнення і розвитку громадсько-агрономічної організації є порівняно нетривалою. Проте, на думку вченого-аграрника Є. Храпливого, утвердження громадської агрономії відчутно посприяло піднесенню національної економічної культури українського селянства. Зважаючи на це, в сьогоденні посилюється актуальність досвіду роботи професійних організацій, що першими почали надавати кваліфіковану агрономічну допомогу селянським господарствам.

Варто зазначити, що в радянський період аграрна історія та її агрономічна складова у 1920-х рр., певною мірою, висвітлювалася у монографічних працях, зокрема А. Дедусенка [1], Б. Мигалія [2] та енциклопедичному виданні "Історія народного господарства Української РСР" [3]. Проте вказана література носила специфічний характер, оскільки реалії 1920-х рр. розглядалися в контексті марксистсько-ленінської ідеології. Окремі праці, що вийшли у роки незалежної України, за авторством В. Калініченка [4; 5], Т. Дорош [6], Ю. Волосника, В. Головка, М. Дорошко [7], у яких розроблялися проблеми селянського господарювання та діяльності земельних громад, сільської інтелігенції та аспектів повсякденного життя. Однак, у сучасній історіографії відсутні дослідження, присвячені діяльності земельних органів УСРР щодо обслуговування сільських господарств, що і зумовлює актуальність проблематики.

Мета статті – з'ясувати структуру земельних органів УСРР та їх вплив на агрономічне забезпечення сільськогосподарського виробництва, проаналізувати кадрове забезпечення районної агрономії.

Складна економічна ситуація в радянській державі на початку 1920-х рр. зумовила організаційні перетворення в системі агрономічної допомоги. Вперше проблему консолідації усього

агроперсоналу і пошуку нових форм обслуговування селянських господарств порушено на I-му Всеукраїнському агрономічному з'їзді, який відбувся у 1922 р. [8, с. 1]. Відповідно до визначеного курсу щодо розвитку та раціоналізації сільського господарства, новий тип агрономії – районний – мав стати в УСРР низовим апаратом агрообслуговування і працювати в складі відповідних районних земельних відділів. Кожен центр районної агрономії складався із групи спеціалістів, які обслуговували окремий адміністративний район. Вказаний персонал виконував обов'язки, що включали безпосередню агрономічну допомогу населенню, низовим державним і громадським установам, розробку питань щодо виконання завдань Народного комісаріату земельних справ (далі – НКЗС) і його місцевих органів щодо розвитку сільського господарства і контролю на місцевому рівні за виконанням різними установами, організаціями й окремими господарствами за розпорядженнями з питань регулювання сільськогосподарського виробництва [9, с. 69]. Загалом, утворення районної агрономії (у 1920-х рр. мала назву "районової") зумовлене низькою організаційною ефективністю місцевих агрономічних організацій та їх слабким зв'язком із центром.

Нова система агрономічної діяльності передбачала застосування інфраструктури до сільськогосподарських підприємств різних типів: агропунктів, дослідних установ, колгоспів тощо. Чим густіша була мережа таких підприємств, тим більше агропоміччя ставала продуктивнішою на місцях [10, с. 6]. Форми агропоміччя і методи обслуговування селянства в пореволюційний період розвивалися відповідно до стану та загального розвитку сільського господарства. Першочерговим стояло питання забезпечення посівної площі насінням, господарства – робочою худобою, відновлення культури цукрового буряка в лісостепу, розвитку засіву кукурудзи в степу тощо [11, с. 80].

Згідно з інструкціями губернських земельних відділів, у 1923 р. організація районної агрономії передбачала утворення визначеної кількості агрорайонів на основі відповідної кількості селянських господарств. Один агрорайон мав охоплювати в середньому 15 тис. господарств. Кількість агрорайонів розподілялася у губерніях наступним чином: Волинська – 18, Київська – 46, Чернігівська – 27, Полтавська – 40, Подільська – 22, Харківська – 36, Одеська – 43, Катеринославська – 38, Донецька – 30 (усього 300 агрорайонів) [12, с. 44]. Рішення про утворення районної агрономії закріплено у 1924 р. Всеукраїнською агронарадою, що визначила новий напрям агропоміччя, згідно із яким, праця агрономів зосереджувалася, головним чином, у певному селищі чи групі селищ [11, с. 80]. Принципи агрономічної районізації мали визначатися економічним станом місцевості [13, с. 8].

Обслуговування агрорайонів відбувалося за допомогою персоналу земельних органів, до складу яких входили агрономи. Згідно із даними НКЗС, на 1 вересня 1922 р. кількість агрономічних працівників становила 585 осіб, а за наступні три місяці зросла до 1825. З них 605 були районними агрономами, 610 – їх помічниками і 610 – спеціалістами сільськогосподарських галузей [14, с. 54].

У подальшому з метою покращення якісних показників агроперсоналу у січні 1923 р. НКЗС у своїх інструкціях до губернських земельних відділів пропонував провести скорочення працівників. Це зумовило зменшення чисельності штату агрономії до 1273 осіб [15, с. 57]. У наступні роки кількісні показники агрономії зростали і важливу роль у цьому відігравали освітні заклади, що готували нових спеціалістів. Згідно із даними окружних земельних управлінь, у 1924 р. в УСРР у місцеві органи працевлаштування 241 працівник: 33 – в губернські земельні відділи, 39 – в окружні і 169 – в районні. Зростання кадрів земельних органів УСРР у 1924–1925 рр. подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Дата	Губернські земельні управління	Окружні земельні управління	Районні земельні управління	Разом
1 січня 1924 р.	117	204	805	1126
1 жовтня 1924 р.	106	251	862	1219
1 січня 1925 р.	150	243	974	1367

[16, с. 124].

Утвердження агрономічної мережі в середині 1920-х рр. у вигляді районних організацій відбувалося, зазвичай, проблематично. Більшість районів не забезпечувалися відповідними фахівцями у тій кількості, яка б забезпечила розподіл спеціалістів, згідно з окремими галузями сільського господарства так, як цього вимагав принцип роботи районної агромережі. Загалом, у 1925 р. в УСРР налічувалося 538 агрорайонів, у яких працювало 980 фахівців, з них 538 районних агрономів, 241 – спеціаліст і 201 – агротехнік [8, с. 2]. Водночас спостерігалася відсутність належної кількості агрономів-організаторів та агрономів-економістів. Останнє стало однією з основних передумов збільшення території агрономічних районів. За рахунок розширення території агрорайону влада намагалася компенсувати кількість потрібних висококваліфікованих агрономів. З метою наближення агрономічної допомоги до населення, штати агрономічного персоналу

збільшилися до 3–4 осіб на агрорайон. В організаційному відношенні агроному й спеціалісту потрібно було обслуговувати територію усього району, а не обмежуватися її окремими частинами. Проте на практиці агрономи могли "таємно" між собою ділити територію агрономічного району щодо обслуговування між собою. При цьому такий спосіб вважався продуктивним, оскільки об'їхати усю територію агрорайону, що становила в середньому 1 тис. км², місцевим агроперсоналом було проблематично [17, с.17].

Для вирішення усіх кадрових питань НКЗС ставив окружним та районним земельним відділам наступні завдання: утримати стабільний склад агроперсоналу у кожному адміністративному районі у кількості 4-х осіб; здійснювати перевірку складу агропрацівників і заповнювати вакансії лише особами із відповідною спеціальною освітою; запроваджувати розподіл праці між фахівцями в окремих галузях сільського господарства; поліпшувати умови праці і забезпечити збільшення заробітної плати [8, с.1].

Вказані заходи позитивно позначилися на роботі агрономічного апарату. Між іншим, НКЗС звернув увагу на поширення агромережі і збільшення кількості агропунктів, про що клопотав перед Раднаркомом. Це стосувалося, насамперед, тих округів, у яких проводилася боротьба із посухою, а саме: Одеського, Миколаївського, Херсонського, Криворізького, Мелітопольського, Запорізького, Маріупольського. Сталінського, Сталінського, Луганського і Старобільського. Крім цього НКЗС клопотав про збільшення кількості агрономів у решті округ до двох на кожен адміністративний район. Округи, у яких активно розвивалося бурякосіяння, виділяли не менше трьох агрономів. Загалом НКЗС підняв питання про збільшення кількості районних агрономів на 450 осіб [18, с. 123].

У 1925–1926 рр., згідно із планом НКЗС, передбачалося збільшити штат районних агропрацівників до 1600 осіб, насправді ж їх чисельність у кінці 1926 р. становила 1433 особи [8, с.2]. Однак, до 1927 р. запланований показник був майже досягнутий. 1 квітня 1927 р. в складі районної агрономії працював 1561 фахівець: райагрономів – 623, спеціалістів з рільництва – 222, спеціалістів із скотарства – 228, фахівців із спеціальних культур – 191, агротехніків – 172, агрономів, що обслуговували переселенців – 50, агрономів-землевпорядників в районах бурякосіяння – 25 [19, с.137]. Загальна динаміка кількісного складу агромережі земельних органів у 1926–1928 рр. подана в таблиці 2.

Таблиця 2

Регіон	1926–1927 рр.					1927–1928 рр.				
	Агрорайонів	Райагрономів	Спеціалістів	Агротехніків	Кількість господарств на 1 агропрацівника (в тис.)	Агрорайонів	Райагрономів	Спеціалістів	Агротехніків	Кількість господарств на 1 агропрацівника (в тис.)
Полісся	66	66	41	46	3,4	62	62	70	22	3,5
Правобережжя	167	167	146	83	4,0	164	164	218	33	3,8
Лівобережжя	131	131	129	44	3,2	131	131	192	14	3,1
Степ	191	191	278	24	2,9	189	189	358	12	2,6
Разом в УСРР	605	605	662	197	3,5	593	593	921	102	3,1

[20, с. 68].

Таким чином, за два роки в УСРР кількість агрорайонів скоротилася із 605 – до 593 в результаті укрупнення окремих із них за рахунок інших. Разом з тим агрорайони продовжували укомплектовуватися спеціалістами з різних галузей сільського господарства. У свою чергу це зумовило зменшення обсягу виробничого обслуговування одного агропрацівника – з 3,5 – до 3,1 тис. господарств.

Швидкий темп очікуваного зростання сільського господарства УСРР стимулював зростання агрономічної мережі земельних органів, колгоспів і кооперативних організацій у кількісних і якісних показниках. Завдання прискореного курсу розвитку сільського господарства та підвищення врожайності в УСРР потребувало від агроперсоналу не лише напруженої праці, а й перегляду форми роботи. Зокрема, 1929 р. членом Українського бюро агросекції В. Вороніним запропоновано комплекс принципів подальшої роботи агрономії. Ключова позиція якого полягала у побудові нової

структури агрономічної мережі, яка повинна була включати в себе земельні органи, колективні, кооперативні господарства, інші організації та установи залежно від особливостей регіону і потреб агрономічної сили. Агроперсонал цієї структури мав би завдання, скеровані на виконання єдиного районного плану агрономічного забезпечення [21, с. 41].

Отже, розвиток агрономії у 1920-х рр. зумовив утворення і функціонування цілого ряду її видів [22, с. 45]: агрономії земельних органів, агрономії радгоспів, агроперсоналу освітніх закладів, агрономії колгоспів та кооперативної агрономії. Діяльність земельних органів стала ключовою у проведенні організаційної агрономічної роботи у 1920-х рр. Новий напрям обслуговування господарств – районний, на відміну від дорадянського – "участкового", зумів об'єднати усю агророботу адміністративних одиниць і забезпечити надання спеціалізованої агрономічної допомоги через колектив агрономів з 3–4 осіб: райагронома, спеціалістів та агротехніка. Проте утримання стабільного складу агроперсоналу у кожному адміністративному районі ускладнювалася фаховим рівнем працюючих, необхідністю заповнення вакансій особами із відповідною спеціальною освітою. Зрештою, це мало позитивні наслідки і призводило до суттєвих змін і в якісному складі агроперсоналу, і в кількісному. Кількість агрономів, задіяних у земельних органах УСРР упродовж 1922–1929 рр. зросла у 2,5 рази – з 585 – до 1290 осіб, що допомогло набуті роботі агрономічного апарату системного дієвого характеру. Подані аспекти порушеної теми спонукають до подальшого вивчення таких напрямів наукових пошуків, як, зокрема, агрономія кооперації, колективних господарств та освітніх закладів.

Список використаних джерел

1. Дедусенко А. Ф. Агрономическая помощь населению / А. Ф. Дедусенко. – Х., 1923. – 138 с.
2. Мигаль Б. К. Здійснення аграрної політики на Україні у відбудовний період. (1921–1925 рр.) / Б. К. Мигаль. – Х.: Вища школа, Вид-во при ХДУ, 1974. – 167 с.
3. Історія народного господарства Української РСР / АН УРСР. Ін-т економіки; гол. ред. І. І. Лукінов: у 3-х т., 4-х кн. – Т. 2. Створення соціалістичної економіки (1917–1937) – К.: Наукова думка, 1984. – 439 с.
4. Калініченко В. В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921–1929) / В. В. Калініченко. – Х.: Основа, 1991. – 131 с.
5. Калініченко В. В. Земельна громада в Україні (1922–1930 рр.) / В. В. Калініченко // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К., 1998. – С. 93–120.
6. Дорош Т. О. Аграрна інтелігенція Радянської України (20-і рр. XX ст.): соціально-історичний аспект: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 "Історія України" / Т. О. Дорош. – Луганськ, 2010. – 20 с.
7. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.): Колективна монографія / [Ю. П. Волосник, В. В. Головка, М. С. Дорошко та ін.] Відп. ред. С. В. Кульчицький: В 2 ч. – Ч 1. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 445 с.
8. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 9, спр. 158, 33 арк.
9. Положення про районну агрономію (проект) // Український агроном. – 1925. – № 1. – С. 69–72.
10. Терниченко А. Шляхи агрономії / А. Терниченко // Агроном. – 1923. – № 1. – С. 4–6.
11. Воронін А. Агропоміжна на Україні на 10 роковини Жовтня / А. Воронін // Український агроном. – 1927. – № 10–11. – С. 79–83.
12. Держархів Полтавської обл., ф. Р-3464, оп. 1, спр. 39, 73 арк.
13. Бломквіст Б. Методи агрономічної роботи / Б. Бломквіст // Агроном. – 1923. – № 1. – С. 7–9.
14. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 2, спр. 453, 57 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 4, спр. 368, 146 арк.
16. Сябро М. Агрономічна сітка на Україні / М. Сябро // Земельник. – 1925. – № 4–5. – С. 123–129.
17. Слісаренко О. Районна агрономія та адміністративні райони / О. Слісаренко // Агроном. – 1924. – № 1. – С. 16–18.
18. Збільшення агрономічного персоналу на Україні // Агроном. – 1926. – № 3–4. – С. 123.
19. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 7, спр. 383, 291 арк.
20. Андрущенко Ф. Агромережа в складі бюджету місцевих земорганів / Ф. Андрущенко // Український агроном. – 1928. – № 5–6. – С. 66–72.
21. Воронін А. Про організацію об'єднаної агрономічної роботи на Україні / А. Воронін // Український агроном. – 1929. – № 4. – С. 41–42.
22. Положення про організацію об'єднаної агрономічної роботи на Україні // Український агроном. – 1929. – № 4. – С. 42–46.

Александр Литвиненко

АГРОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ УССР В 1920-Х ГГ.

В статье охарактеризованы структура аппарата земельных органов УССР, динамика его количественного и качественного состава, выяснено его роль в оказании агрономической помощи населению.

Ключевые слова: агрономия, агрорайон, агрономическая деятельность, земельные органы, квалифицированные кадры.

Oleksandr Lytvynenko

AGRONOMIC ACTIVITY OF LAND AUTHORITIES OF USSR IN 1920'S

In this article is considering the structure of the system of land USSR, the dynamics of its quantitative and qualitative composition revealed its role in providing agronomic care.

Key words: agronomy, agroregion, agronomic activity, land agencies, skilled workforce.